

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.
INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XX

BELGRADE
1989

BALCANICA XX, Beograd 1989, 9—453.

вом *Преглед међународних уговора и других аката значајних за међународне односе Црне Горе 1700—1918 године*. Ову свеску је Институт припремио у сарадњи са Историјским институтом СР Црне Горе.

Целокупан рад на серији је замишљен као „Ауторочно системско прикупљање и анализа правних извора везаних за формирање међународног субјективитета југословенских земаља“. Прегледајући оригиналне документе, збирке објављених докумената, бројну литературу и штампу у којима се „ти документи налазе или садржински обрађују“, стручњаци оба института су припремили невелик али веома користан регистар који „треба да послужи као основица за оријентацију о изворима од међународног значаја који су релевантни за обраду дипломатске историје и међународноправног положаја Црне Горе у обухваћеном раздобљу“.

У предговору *Прегледа* дата су детаљна објашњења принципа рада и одбира докумената. Тако нису узети у обзир само они уговори у којима је Црна Гора учествовала него и они који су се ње тицали, или чије су последице могле да се тичу ње.

Самој библиографији претходи „Листа цитираних извора“ (стр. XXI—XXIV). После библиографије су *Регистар вишестраних и двостраних уговора и других аката* (стр. 115—116) и *Предметни регистар* (стр. 119—132). Све у овој књизи, почевши од увода до садржаја дато је паралелно на српском и француском језику, па је тиме омогућено и страним истраживачима да је користе. Тако се може закључити да је ова књига незаобилазан приручник за изучавање међународног положаја Црне Горе од 1700. до 1918. године.

Љубодраг П. Ристић

СРБИЈА И БУГАРИ

Владимир Стојанчевић, *Србија и Бугари 1804—1878*, Историјски институт и „Просвета“, Београд 1988, 448+(3).

Истраживати односе између два суседна народа или двеју суседних држава у прошлости значи проучавати потребе и жеље оба народа и политичке планове и делатности њихових знаменитих припадника, утврђивати корене њихових заједничких интереса и разлоге њихових размислажења, па све то сагледати у сплету међународних околности, јавних корака и тајних потеза великих сила. Такво истраживање представља тежак задатак који постаје још тежи ако је истраживач припадник једног од та два народа. Дугогодишњим истраживањем српско-бугарских односа у XI веку, Владимир Стојанчевић се прихватио једног таквог задатка и, после бројних ра-

дова из ове области, објавио књигу *Србија и Бугари 1804—1878*.

Објашњавајући проблем који је стајао пред њим, В. Стојанчевић истиче да је „главна пажња усредсређена на ужи домен историјских истраживања, тј. на политику Србије према проблему бугарског ослобођења, као једном од важних чинилаца њене националне политике“. Тај проблем је „необичан стога што је један тек делимично ослобођен народ, једна тек настала држава малених и ограничених материјалних потенцијала од почетка улагала велика морална и политичка прегнућа за ствар ослобођења једног другог народа“. Проблем је и веома интересантан зато што је то био „запажен историј-

ски покушај остварења принципа националности у разрешавању источног питања, супротан принципу империјалистичке поделе турског наслеђа, или бар стварању интересних сфера од стране великих европских држава“.

Проучавајући политику Србије према Бугарима, В. Стојанчевић је поуздано утврдио да је Србија сходно својим могућностима и проценама политичке ситуације — које су у сваком случају, макар понекад биле и суздржане, биле реалније од процена бугарских политичара — помагала бугарски покрет не само да би остварила своје политичке циљеве, што би у међународним околностима било логично, него и да би помогла ослобођење суседних балканских народа, па међу њима и Бугара. Српска помоћ се огледа у готово свим областима чији је напредак могао представљати олакшавање пута ка бугарском националном ослобођењу: од бесплатног штампања бугарских новина и књига, преко школовања бугарских бака и студената, до интензивног наоружавања Бугара, чији је врхунац био у оснивању бугарских легија у Србији 1861—62. и 1867—68. године, па до сталног прихватања бугарских избеглица из угрожених крајева. Све то је подразумевало политичке акције и планове о сарадњи међу којима је било и оних о федерацији. Српска помоћ и подршка Бугарима је, истина, имала своје палиме и осеке, али је током целог периода од 1804. до 1878. године била ипак стална.

С друге стране, ова Стојанчевићева књига се може посматрати и као анализа развоја идеје и практичне делатности бугарског ослободилачког покрета и његовог односа према српској политици. Стога нису приказани само односи бугарских револуционарних организација према Турској него и сукоби бугарског политичког руководства у Румунији са организацијом у Бугарској, као и превладавање цариградске туркофилске групе. Ови сукоби су водили до цепања покрета и погрешних процена, што је кроз

тврђу да само треба подићи устанак, а народ ће се већ масовно придружити, те суседна Србија и можда Румунија притећи у помоћ, имало негативних па и трагичних последица у бунима које су дизане у невреме.

Са развојем српске државе и развојем бугарског национално-ослободилачког покрета развијали су се и њихови међусобни односи. Милошева мудра политика, упркос томе што он није прискочио у помоћ бугарским устаницима 1836—1838. године, изборила је себи велике симпатије међу Бугарима. Ни уставобранитељи се нису усудили да убу у сукоб са Турском кад је 1850. избио бугарски устанак, али су настојали да ублаже последице пораза тог устанка по бугарски народ. Друга Михаилова владавина се карактерисала јасним концепцијама и одлучним потезима. Међутим, тада почињу и израженија незадовољства бугарских политичара српском политиком зато што нису довољно добро процењивали могућности српске државе. У време Намесништва од 1868. до 1872. године долази до великог сучељавања српске и бугарске политике због оснивања бугарске Егзархије и њене политике. Упркос сукобима који су захваљујући руској политици достигли врхунац у оснивању санстефанске Бугарске, Србија је и даље настојала да постигне споразум са вођама бугарских револуционара.

То дуго раздобље српско-бугарских односа, у коме треба тражити корене каснијих сукобљавања интереса, В. Стојанчевић је темељно истражио и објективно приказао користећи веома обимну литературу и архивску грађу. Тиме је успео да документовано и објективно прикаже и објасни српско-бугарске односе до 1878. године.

Композиција књиге *Србија и Бугари 1804—1878.* је таква да омогућава упознавање са објективном историјском истином, али и поставља основу за даља истраживања. Веома корисно је поглавље „Историографски преглед“ (стр.

15—32) у коме Стојанчевић разматра све значајније радове који су се делимично или у целини бавили наведеним раздобљем. Поглавља књиге су установљена према хронологији српске историје: почевши од првог српског устанка и првих владавина кнезова Милоша и Михаила, преко уставобранитељског периода и веома значајне друге Михаилове владавине, до Намесништва, владавине кнеза Милана и српско-турских ратова. Ових седам глава су подељене на читав низ мањих поглавља чији наслови сигурно упућују на суштину српско-бугарских односа одређеног раздобља. Прве четири главе имају и закључке који представљају сумирање резултата истраживања српско-бугарских односа одређеног периода. Мада делује архаично то што Стојанчевић с времена на време постави питање, а затим у излагању даје одговор, он је тиме

у ствари јасно истицао пред читаоцем важност појединих моментата и проблема, те га потом водио до својих закључака. То је најочљивије на почетку књиге и на крају главе „Историографски преглед“ у којој аутор у шест тачака наводи шта „студија треба да прикаже“.

Књига В. Стојанчевића садржи једну специфичност која је релативно ретка у нашој историографији. Док се у књигама најчешће појављују кратки резимеи на једном од страних језика, аутор је овде дао два дужа резимеа на енглеском и француском, чиме је ширем кругу страних читалаца омогућио да се упозна са проблемом. Вредност књиге је увећана регистрима личних имена и географских појмова, те коликим историјским картама у тексту.

Љубодраг П. Ристић

ЈУГОСЛОВЕНСКО-СОВЈЕТСКИ ОДНОСИ

(Никола Б. Поповић, *Југословенско-совјетски односи у другом светском рату*, ИСИ, Београд 1988, 332 стр.)

Др Никола Б. Поповић, научни савјетник Института за савремену историју у Београду, готово двије деценије изучава комплекс српских и југословенских веза и односа са Русијом у XX вијеку. Прије ове књиге публиковани су његова врло запажена монографија *Србија и Русија 1912—1917.* и већи број чланака. Посљедњом књигом *Југословенско-совјетски односи у другом светском рату* врши систематизацију истраживачких резултата југословенске и совјетске историографије о том питању, уграђујући их на умјешан начин у своје дело. За разлику од неких других аутора, који су овакве резултате преузимали некритички, ситуирајући их у оквире савремене државноправне разумности, Поповићев приступ изворима је коректан, а мишлони склоп сачињен на тој ос-

нови је адекватан. Недосљедан је једино према писцу ових редова јер резултате његове монографије *Влада на беспућу*, која се бави и совјетско-југословенским односима у рату, помиње само у неколико навода, док оне које доноси двотомно дјело *Савезници и југословенска ратна драма* и не помиње, мада оно по својој суштини може представљати централну тематску и проблемску потку за његову анализу. Можда је то због подлагања једном недемократском тренду политике, који је у односу према мојој књизи био посебно изражен. Поповићева монографија је заснована и на значајним архивским изворима, а међу њима и на неким до сада непознатим.

Ауторова општа методолошка рјешења по много чему су оригинална. Тему композиционо об-